

## GEOGRAFIE

Vanuatu je součástí Melanésie, což doslova znamená ostrovy lidí s černou kůží. Oceánii rozdělil na Mikronésii, Polynésii a Melanésii fr. objevitel Dumond d'Urville v roce 1831.

**Sousedé:** Šalamounovy ostrovy 170 km na sever, Nová Kaledonie 230 km na jihozápad; Fidži 800 km východně.

Celková plocha Vanuatu: 12.336 km<sup>2</sup>

Stát se rozkládá na 83 ostrovech, které jsou položeny ve tvaru „Y“. V severojižní délce měří 1176 km.

Vanuatu se rozkládá na třech souostrovích: Nových Hebridách, Torresových ostrovech a Banksových ostrovech.

-Nové Hebridy

Souostroví Nové Hebridy tvoří 820 km dlouhý ostrovní pás, který je v sz. části zdvojený. Ostrovy jsou z největší části vyvřelé. Vanuatu se nachází v jedné z geologicky nejživějších oblastí světa se třemi aktivními sopkami, které v podstatě denně vykazují činnost – Tanna, Ambrym, Lopevi (jižně od Ambrymu).

Břehy lemují korálové útesy, které se mnohdy geologickou činností propadají i vyzdvihují – místy až do výšky 600 m. Ostrovy jsou hornaté a dosahují výšky až 1880 m. n. m.

Teploty se pohybují v rozmezí 17 st. C. (zimní minimum) a 32 st. C.

-Torresovy ostrovy:

Torresovy ostrovy jsou korálového původu, vyzdvižené, bez vodních zdrojů.

-Banksovy ostrovy:

Hornaté, také geologicky činné – sopka na ostrově Vanua Lava

## OBYVATELSTVO

**Obyvatelstvo:**

1958 – 51 242 osob.

2008 – odhad 215 446 osob.

**Jazyk:**

110 jazyků, z toho jeden vymřelý, několik dalších před vymřením.

**Bislama: (bêche-de-mer – sea cucumber)**

pork – mit blong pig

dentist – dokta blong tut

pila – pull 'im 'e come, push 'im 'e go

Během 19. století, jak uvidíme, byli domorodci najímáni na práci na australské a fidžijské plantáže a do kaledonských niklových dolů. Navrátilci hovořili také novým jazykem: pidžin.

Byla také ovlivněna „sandalovou pidžinoizovanou angličtinou“, která sloužila ke komunikaci v Tichomoří v 1. polovině 19. století a obsahovala polynéská slova. To však nebyl jazyk, ale žargon. Na Vanuatu byla používána na plantážích a začala se oddělovat od pidžinu Šalamounových ostrovů a PNG – vznikala bislama.

## HISTORIE

### Prehistorie:

Oblast Oceánie se považuje za poslední osídlenou. První obyvatelé sem přišli asi před 4–5 tisíci let. Vanuatu bylo osídleno asi před 2.000 lety z Nové Guineje a severozápadního Pacifiku. O osídlení se uvažuje jako o dlouhotrvajícím procesu, nikoli jako o jedné velké migrační vlně. Nicméně Vanuatu nebylo vystaveno migraci jednoho kulturně-jazykového typu. To se týká zejména ostrovů Futuna a Aniwa, jejichž obyvatelé hovoří jazykem velice podobným tonžštině.

Nejrannější osídlení dokládají archeologické nálezy na ostrově Malo staré asi 3 500 let. Tito lidé se nazývají podle keramiky, kterou vyráběli – **LAPITA** (podle pláže na Nové Kaledonii, kde v 50. letech kopal prof. Gifford z University of California), a byli zřejmě prvními obyvateli Pacifiku. Osídlovali pouze pobřeží, kde čistili les, pěstovali jamy a taro, chovali prasata a drůbež, sbírali ořechy, měkkýše a byli schopnými rybáři. Není zřejmé proč, ale osídlovali jeden ostrov za druhým na svých velkých kanoích. Migrovali východním směrem, kolonizovali Fidži, Tongu, Samou, Markézy, Společenské ostrovy, Havaj a Velikonoční ostrov.

Geografický rozsah jejich expanze je pozoruhodný. Trvání této kultury lze vymezit daty roky 1500 př. Kr. a 500 př. Kr. Toto časové vymezení bylo konstruováno na základě 160 radiokarbonových analýz z celé oblasti. Nejstarší oblasti na západě jsou staré 3500 let (Bismarkovy ostrovy) Východ oblasti (Samoa, Tonga) byl osídlen před 3000 lety/3200 lety. Ten posun tedy dokázali během 300–500 let, tedy v rámci 15–25 generací.

Lidé kultury Lapita byli první, kteří překonali velkou mořskou bariéru na východě Šalamounových ostrovů (cca 450 km). Oblast za touto bariérou byla neosídlená na rozdíl od oblasti Nové Guineje a Šalamounových ostrovů, které byly osídleny asi před 35 000.

Asi před 2 500 lety následovala další vlna osídlení, opět přes Šalamounovy ostrovy. Tentokrát byly osídleny ostrovy Efate a Tongoa. Používali kamenné teslice a vyráběli keramiku známou jako **MANGAASI**, která se nachází ve střední a severní části Vanuatu. Lidé této kultury migrovali dále, asi před 2 400 lety osídlili Fidži a před 1 600 lety Novou Kaledonii.

Uvažuje se o dalších migračních vlnách. Okolo roku 1200 došlo k výrazné kulturní změně na Shepherdových ostrovech a Efate – náhle byla zastavena výroba keramiky, jejíž styl se změnil. A místo kamenných nástrojů se začaly používat nástroje ze schránek mořských živočichů. Tyto změny jsou dávány do souvislosti s další migrační vlnou.

### První Evropané

První kontakt Evropanů s Vanuatu se datuje do května roku 1606, kdy španělský mořeplavec Pedro Fernandez de **Quiros** (Portugalec ve španělských službách) připlul se svými třemi loděmi do Big Bay na ostrově Espiritu Santo. Domníval se, že objevil okraj tzv. jižního kontinentu, který se hledal. Tento kontinent nazval Terra Australis del Espiritu Santo.

Quiros založil dřevěné sídlo – Nouva Jerusalem na břehu řeky Holy Jordan a uspořádal vítězoslavnou oslavu při příležitosti kolonizace kontinentu pro Španělsko. Po padesáti dnech, všechny tři lodě opustily Big Bay.

Druhý kontakt se odehrál o 160 let později, v květnu 1768. Z východu připluly k Vanuatu dvě lodě pod vedením Louise Antoina de **Bougainville**. Pojmenoval ostrovy Pentecost a Aurora (dnešní Maewo), navštívil krátce Ambae a Malo a pokračoval do Austrálie, kde mohl vyvrátit Quirosovu domněnku o tom, že Santo je součástí jižního kontinentu.

O šest let později byl celý řetězec ostrovů dnešního Vanuatu objeven Jamesem **Cookem**. Obepnul hlavní ostrovy a většinu pojmenoval, z nichž se některé názvy používají dosud – Tanna, Malekula, Shepherdovy ostrovy. Cook strávil na ostrovech celkově měsíc a půl. Pojmenoval je Nové Hebridy, aniž by ve svém denníku uvedl proč. (Většinou se uvádí podoba se skotskými Hebridami.)

### 1825–1865

Ostrovy dnešního Vanuatu se v následujícím období staly cílem **velrybářů**, hledačů **sandalového dřeva** a **misionářů**. Následkem toho v 60. letech 19. století zažily všechny ostrovy návštěvy bělochů a většina obyvatel ostrovů získala představu o běloších.

Jednu z následujících neradostných kapitol historie obyvatel Vanuatu psalo **sandalové dřevo**. Čínští buddhisté vždycky cenili sandalové dřevo, které spalují při náboženských obřadech, neboť když se spaluje, sladce voní. V Číně se však ve velkém množství neroste. Zato zde roste čaj, který zase s oblibou pili běloši žijící v Austrálii.

Kolem roku 1825 již byla většina zásob sandalového dřeva v severním a východním Pacifiku vyčerpána. V roce **1825** zásoby sandalového dřeva na Erromangu objevil „zlatokop“ **Peter Dillon**.

Po době útlumu se dobývání sandalového dřeva rozmohlo po roce 1842. V roce **1843** se na ostrově Aneityum usadil první běloch, **James Paddon**. S domorodci vycházel dobře, choval zde první evropský dobytek, pomohl také prvním misionářům na ostrově, otevřel si obchod pro velrybáře a obchodníky.

V roce 1853 objevil Paddon sandalové dřevo na Santu. Objev se rozkřikl a způsobil, že se obchod vrátil ke své bývalé intenzitě.

Sandalového dřeva ubývalo a místní zvýšili ceny, zisky klesly. Kolem roku 1865 cena za shromáždění zbývajících sandalového dřeva téměř přiblížila prodejním cenám. Něco málo dřeva zůstávalo jen na Santu. Obchod v této době spadl do téměř bezvýznamnosti, i když se provozuje do dnešních dnů. Rok **1865** se však považuje za konec masového obchodu se sandalovým dřevem na Vanuatu.

I když obchod skončil, jeho důsledky přetrvávaly dlouho: Místní se naučili užívat evropské zboží a obchodníci je učinili na něm závislými.

Běloši vstoupili i do tradičního obchodu: želvovina ze Šalamounových ostrovů byla na Tanně měněna za prasata a ty na Santu za dřevo. Na Nové Kaledonii byly získávány mušlové peníze, které byly pouštěny do oběhu na Erromangu.

Obchodníci také využívali nepřátelství mezi místními obyvateli. V roce 1848 unesla posádka lodě Terror několik mužů z Erromanga a vyměnili je za dřevo s obyvateli Tanny. Posléze bylo uneseno několik mužů z Tanny a prodáni byli na Erromango.

Nové věci neovlivnili činnosti místních, ale zkrátily čas, který jim museli věnovat. Měli více času na povídání, války a rituál.

Na Tanně muškety vedly k obratu sil, když se obyvatelé pobřeží stali o mnoho silnější než obyvatelé vnitrozemí.

### **Misionáři**

Úspěchy **London Missionary Society** (LMS) ve východním Pacifiku během první čtvrtiny 19. století vedly k tomu, že se očekávala také snadná christianizace Melanésie. Následující čtvrtstoletí snahy o christianizaci však podobné úspěchy vykázat zdaleka nemohlo.

Prvním misionářem byl **John Williams**, který připlul roku **1838** na Tannu spolu se svým asistentem Harrisem a třemi samojskými učiteli. Pluli poté dále na **Erromango**. Oba muži byli záhy zabiti.

Církev se nehodlala vzdát, pouze **změnili taktiku**. Místo bílých misionářů poslali jen **polynéské učitele**, kteří měli být pro místní snáze akceptovatelní a k nimž se misionáři měli dostavit až po nějaké době.

Polynéské jazyky však byly od melanéských více vzdáleny, než misionáři předpokládali. Učitelé nebyli vybaveni pro chladnější melanéské podnebí, a nebyli ani imunní vůči horečkám a malárii, takže jich mnoho zemřelo. Učitelé nebyli respektováni, neboť z nich místní neměli obavy jako z bělochů, ani neměli místo v místní společnosti.

**Učitelé byli posláni na Erromango, Futunu, Aniwu, Aneityum a Tannu.** Dne 1. července **1842** se misionáři reverendi **G. Turner** a **H. Nisbet** přidali k učitelům působícím na Tanně. V říjnu propukla na ostrově nákaza úplavice, která nabrala rozměry epidemie. Pochopitelně se lidé domnívali, že ji způsobili misionáři. Mnoho lidí zahynulo. Lidé se rozhodli, že se jich zbaví. Misionáři nemeškali a i s učiteli uprchli na velrybářské lodi, která zrovna na Tannu připlula, a vrátili se na Samou.

O tři roky později (1845) se učitelé vrátili. Tentokrát byli považováni za posvátné. Jenže epidemie se vrátila, byli opět obviněni z jejího způsobení a jednoho učitele zabili. Misie byla opuštěna v polovině roku 1846. O několik měsíců později se vrátilo více Polynésanů. Zůstali zde 7 let, ale opět je vyhnala epidemie tentokrát neštovic.

Epidemie se také objevila na Futuně v roce 1845, místní následovali příkladu z Tanny a učitele zabili.

Polynésští učitelé byli také posláni do vesnice Erakor, jižní Efate. Zde slavili úspěch, když asi 100 místních využívalo služeb církve. Z Erakoru se někteří učitelé přemístili na sever ostrova (Havannah Harbour), ale podlehli malárii či byli zabiti. Misie tam byla uzavřena a obnovena až po několika letech.

Roku 1848 připlul na **Aneityum** rev. **John Geddie**, první presbyteriánský misionář, se svou ženou a dvěma pomocníky. V roce 1852 se k nim přidal rev. **J. Inglis**. Geddie a Inglis začali **překládat Bibli**. V roce 1860 vydali celý Nový zákon. Okolo roku 1854 obrátili na svoji víru **asi dvě třetiny ostrovanů** (v té době asi 3 000 obyvatel). V roce 1859 zde bylo 56 škol, 11 kaplí a 60 místních učitelů a pomocníků. Ale spalničky a úplavice postihla v roce 1861 ostrov

a zemřela jedna třetina jeho populace. V následujících letech postihlo ostrov ještě několik epidemií, které obyvatelstvo ostrova zdecimovalo. (Původně žilo na ostrově asi 12 000, okolo 1860 již jen 3 500 a v roce 1925 dokonce jen 250 obyvatel.)

Jeden z nejznámějších misionářů presbyterián **John G. Paton** dorazil na Tannu v roce 1858, vydal **paměti**, které popisovaly jeho práci, jak jeho žena, děti i pomocník během tří let zemřeli, vyrovnávání se s problémy i o konečném úniku na lodi v roce 1862.

Presbyteriáni však nebyli jedinou církví, která usilovala o christianizaci Vanuatu v této době. **Biskup Selwyn anglikánské melanéské misie však preferoval jiný způsob** (opět změnili taktiku) – posílal místní na studium do kolejí na Novém Zélandě (později Norfolk), aby se posléze vrátili a šířili víru. Aby se Selwyn vyhnul kolizím s presbyteriány, působil na severu a na Šamlamounových ostrovech. Připlul na lodi, trochu obchodoval a posléze vyzval místní k nalodění. Takto v letech 1849–1860 vzal do koleje 152 místních mužů.

**1853** kolonizovala Francie Novou Kaledonii. Mezi Brity se objevily obavy, že by mohly být Nové Hebridy zabrány Francií, a tak byla poslána žádost britské vládě o zřízení protektorátu nad ostrovem Aneityum a v roce 1859 nad celým souostrovím. Obě žádosti byly odmítnuty.

### **1866–1906 Obchod s pracovní silou – blackbirding**

Ve druhé polovině 19. století se začali na Nových Hebridách usazovat běloši, kteří pěstovali bavlnu, kukuřici a jiné plodiny. Osadníci tak angažovali Francii a Británii na ostrovech. Misionáři dále obraceli na svou víru místní obyvatelstvo a při tom všem místní obyvatelé umírali v dlouhé sérii epidemií.

V této době se také objevil trend najímání místních obyvatel jako pracovní síly do Austrálie, na Fidži, Novou Kaledonii a Samou – blackbirding. Poptávku po pracovnících vyvolalo rozvíjející se **cukrovarnictví v Queenslandu** v 60. letech 19. století. Byl to známý obchodník se sandalovým dřevem **Robert Towns**, který jako první najal Rosse Lewina, aby zprostředkoval nábor místních dělníků. Obchod, který se nazývá blackbirding se rozjel. **Najímání nemohli chápat**, k čemu se zavazují, byli najímáni pomocí triků i únosů, rodům náhončí přinášeli dary jako „odškodné za momentální ztrátu“. Najímatelům hrála do karet závislost některých obyvatel na tabáku, kterou způsobili obchodníci se sandalovým dřevem. Zejména na Erromangu. **Motivace byla různá** (zboží, útěk, zvědavost).

Je pochopitelné, že lodě najímající pro niklové doly na Nové Kaledonii nebyly populární, **queenslandské plantáže** byly lepší než **fidžijské**. v Austrálii lépe platili a zboží zde bylo levnější.

Podmínky na plantážích byly tvrdé – špatné podmínky, tresty; lidé si uchovávali své zvyky (nepřátelství, magie); pili...

Každý **rok** navštěvovalo ostrovy okolo **dvaceti rekrutských lodí**. Na přelomu 60. a 70. let začala vznikat legislativa upravující divoké nábohy.

V roce 1901 Austrálie vyhlásila nezávislost. Nábor pracovníků **byl zastaven** na konci roku **1904** a všichni ostrované měli být do dvou let deportováni zpět s výjimkou starých, majitelů půdy a těch, co zde pracovali 20 let. Zůstalo zde asi 1700 Ni-Vanuatu (Vanuat'anů), kteří založili komunitu existující dodnes.

Nábor pracovníků pro fidžijské plantáže a samojské plantáže však pokračoval až do roku 1910, resp. 1913. Navrátilci znamenali **velké kulturní změny pro místní kultury**. Na Queensland odešlo pracovat asi **40 000 dělníků**, vrátilo se jich necelých 30 000. Počty dělníků na Samoju, Fidži a Kaledonii nejsou známy.

### Osídlení

Během druhé poloviny 19. století britská vláda nespátkovala v Nových Hebridách vhodné území pro kolonizaci – předpokládala, že anexe přinese spíše finanční ztráty. Zájem projevovala australská vláda, která však sama nemohla území kolonizovat. Ta se obávala ohrožení ze strany Francie, pokud by ta ostrovy obsadila. Mezi Francouzi se skutečně objevili tendence prosazující anexi ostrovů – už jen kvůli zajištění francouzských pozic na Nové Kaledonii.

První osadníci se začali na ostrovech usazovat v **60. letech 19. století**. V roce 1873 žilo v Havannah Harbour na Efate 28 Angličanů a tři další Evropané. Pěstovali bavlnu, jejíž poptávku ve světě vyvolala americká občanská válka. Po roce 1873 (pokles cen) se přeorientovali na kakao, kukuřici, kávu, banány, vanilku a kopr.

**John Higginson**, rodilý Ir, ale naturalizovaný Francouz, se snažil o to, aby Francie anektovala Nové Hebridy. Jeho společnost Compaigne Caledonienne des Nouvelles-Hébrides (**CCNH**) získala množství půdy okolo Vily a povzbuzovala Francouze k jejímu osídlení. Většina britských osadníků postižená pádem ceny bavlny a jinými nepřízněmi svou půdu prodala CCNH, která skupovala také půdu od místních.

**1878** se domluvila Francie a Británie, že **ani jedna mocnost** neanektuje Nové Hebridy bez souhlasu té druhé.

V roce **1889** byla založena Australasian New Hebrides Company (**ANH**) jako konkurent CCNH. Byla **podporovaná presbyteriány**. Začala skupovat půdu, ale neměla osadníky. V roce 1891 měla dvě plantáže se dvěma plantážníky, kteří pěstovali kávu a kukuřici. Osadníci ale do jednoho roku utekli. V roce 1893 se dostala ANH do ztrát. Burns Philp převzal a reorganizoval společnost, která však šla v roce 1897 do likvidace a její aktiva převzal Burns Philp.

Okolo roku **1897** zde žilo na celých ostrovech **151 francouzských** (většinou na Efate) a **55 britských** kolonistů.

**CCNH** šla do **likvidace 1894** (finanční problémy) a byla reformována do Société Francaise des Nouvelles-Hébrides (**SFNH**) francouzskou vládou. Ta jí ve snaze o její kontrolu dala velkou půjčku a vyloučila Higginsona z vedení. Ale také nová společnost měla mnoho problémů. Vláda se dokonce vzdala francouzského a Kaledonského cla na zboží z Vanuatu a poskytla společnosti další peníze. Tato politika byla úspěšná a v roce **1906** zde žilo **401 Francouzů**, kteří obdělávali 20 000 akrů půdy. **Britů bylo 228** a obdělávali 7 000 akrů.

Osadníci žili v podstatě v **anarchii**. Na ostrovech nebyli žádní zástupci státu. Nedorozumění mezi kolonisty a domorodci běžně končila smrtí. Podobný osud potkal i některé obchodníky (v letech 1883–1886 bylo místními zabito 13 obchodníků).

Časté neshody britských osadníků s místními o půdu vedly k tomu, že **si přáli anexi**, třeba i francouzskou, která by byla schopna schválit jejich nároky na půdu. Ani Francouzští kolonisté

nebyli bez problémů. Docházelo k tomu, že sice kupovali půdu, ale místní nebyli schopni porozumět kupním smlouvám. Nevníмали to jako prodej půdy, ale časově omezené užívání.

Francie a Británie se nemohly dohodnout na řešení těchto problémů. V roce **1905** se konala britsko-francouzská **konference v Londýně**. Britové na ní požadovali plné prověření veškeré držby půdy. Francouzi chtěli zřídit soudní dvůr, který by nároky na již zabranou půdu registroval.

Britové neměli jasnou představu o budoucnosti Nových Hebrid, spíše zde zastupovali australské zájmy. Úmluva z roku 1906 byla **francouzským úspěchem**. Nové Hebridy se staly prostorem **spojeného vlivu**, nad nímž ani jedna mocnost neměla suverenitu. Dva místní komisaři měli vést **dvě národní administrativy**. Spojený dvůr byl zřízen podle francouzských propozic: **držba půdy** registrovaná **před rokem 1896 neměla být zpochybněna**, po tomto datu mohla, ale břemeno důkazů leželo na žalobci, což byl skutečně nemožný úkol pro místní obyvatele. Výsledkem bylo, že **600 000 hektarů francouzské půdy** (polovina výměry Vanuatu), **bylo zajištěno před zpochybněním** držby. Bylo zakázáno prodávat zbraně a alkohol domorodcům, nábor pracovníků měl podléhat registraci. Přestupky však řešili Francouzi i Britové pro své občany, cizí příslušníci jedním z nich. (Byla zde tolerance „vlastních“ přestupků). Anarchie a násilí na Nových Hebridách pokračovaly.

### **Misionáři**

Úspěchy misionářů nebyly velké. S příchodem misionářů více církví na ostrovy začal další boj, boj mezi jednotlivými církvemi. **Anglikáni** zůstávali v přátelském vztahu s **presbyteriány**. V roce **1881** si rozdělili území. Anglikáni dostali Ambae, Maewo, Pentecost, Banksovy a Torresovy ostrovy. Presbyteriáni území na jih od těchto ostrovů.

Okolo roku 1900 pouze málo ostrovů bylo bez misionáře či učitele. Odpor byl patrný na Tanně, Malekule a na Santu. Na Aniwě, Futuně a Erromangu v podstatě všichni konvertovali.

**Katolíci** se vrátili na ostrovy v roce **1887** a působili severně od Port Sandwich na Malekule, na Santu v Port Olry a na ostrově Mele.

Port Sandwich se stal katolickou základnou ostrovů. Každá církev řešila specifické problémy – katolíci měli odstup od žen, s nimiž misionáři nehovořili, mohli mluvit jen s muži, ti ale neustále nosili u sebe muškety, ale zbraně byly na půdě misie zakázané, takže jim zbývali děti, je tedy zřejmé, že mnoho úspěchů neslavili.

### **Depopulace**

Dělníci, obchodníci a misionáři přinášeli na ostrovy **choroby**, proti nimž byli místní bezbraní: zápal plic, úplavici, chřipka, spalničky a černý kašel. Epidemie konvertitů, kteří podléhali jako první, byly pro ostatní znamením slabosti křesťanského Boha. Odhady počtu obětí nejsou přesně podloženy, neboť nejsou známy počty domorodců před příchodem bělochů. Postižení se také týkalo každého ostrova jinak.

Nejlepší záznamy máme o ostrově **Aneityum**, kde žilo 3500 lidí v roce 1850, ale dříve ještě více. V roce 1905 zde žilo 435 obyvatel, což představuje pokles o 95 %. Na Erromangu žilo před objevením sandalového dřeva asi 4500 lidí, v roce 1930 asi 450.

### **1906–1939**

#### **1906–1914 Kondominium**

V prosinci 1906 bylo vyhlášeno kondominium, neuspokojilo nikoho a většina domorodců se o něm ani nedozvěděla. Francie jej hodnotila jako dočasně vhodné. Ostrovy **chtěla nakonec anektovat**. Povzbuzovala Francouze k osídlení půdy, kterou vlastnila SFNH. **Sami Britové nechtěli ostrovy osidlovat** (neměli ani k dispozici tolik půdy, resp. tak velkou společnost, která by tolik půdy držela). **Australská vláda chtěla**, aby Commonwealth ostrovy anektoval. Austrálie dotovala Burns Philpovy lodní služby, a zvýhodňovala místní exportéry, nezatažovala je cly, a tak činila jejich zboží na australském trhu konkurenceschopné.

**Presbyteriáni zprvu vítali kondominium**, od něhož si slibovali zavedení práva. Když se tak nestalo, povzbuzovali mínění v Austrálii o nezbytnosti anexe Nových Hebrid. Francouzi se zase považovali za ochránce kastom-u před presbyteriány. Ti nechávali registrovat půdu konvertitů jako půdu církve, aby zabránili Evropanům v jejím získání.

**V roce 1913 iniciovala Británie, na základě petice presbyteriánů a Australanů, konferenci s Francií.** Konvence byla značným **posunem k právnímu stavu**, nicméně stále stála **na obou administrativách**. **Schválena** byla díky první světové válce až v roce **1922**.

**Záležitosti ohledně půdy nebyly změněny.** Pokud byla na půdě zabráně Evropany vesnice dostali místní obyvatelé náhradní půdu, ale vzhledem k tomu, že soud sídlil ve Vile, nemohli nikdy vědět, zda tato náhradní půda je obdělávatelná. Dokonce půda věnovaná jako náhrada v Havannah Harbour lidem Moso, byla evidentně tak nedostatečně zaměřená, že když ji chtěli užívat, nebyla k nalezení. Zkrátka v praxi nebylo pochybné získání půdy bělochy zpochybněno.

#### **1914–1939**

Po první světové válce **australská vláda**, neschopná vykoupit francouzské zájmy na Vanuatu a spokojená s územními zisky, **souhlasila s pokračováním kondominia**. Presbyteriáni, kteří stále volali po anexi Vanuatu, tak ztratili spojení. Samotní **Britové** na ostrovech ztráceli zájem o britskou anexi a někteří se dokonce podepsali pod **výzvu francouzské vládě k anexi**. Británie se stávala menším partnerem tak, jak rostl počet francouzských osadníků i objem obchodu s Francií.

1910: 566 Francouzů, 288 Britů, v roce 1939 se poměr změnil na 10 Francouzů na jednoho Brita.

**Do obchodu s koprů se začali pouštět také místní obyvatelé**, podporovaní misionáři. Okolo **1930** byla již **jedna šestina** koprů z Vanuatu vyprodukována místními. Když byla cena koprů vysoká, místní upřednostňovali práci na svém, na plantážích se nechali najímat, když cena klesala. Na Vanuatu, dříve vyvázejícím pracovní sílu, zavládla po ní poptávka.

První **vietnamští dělníci**, z provincie Tonkin, přijeli na Vanuatu v roce 1913. Ale až o deset let později dovolila francouzská vláda jejich pravidelné najímání. Týkalo se to **jen Francouzů**, Britové měli ještě několik let zakázáno najímat Orientálce. Okolo 1925 jich zde pracovalo již **5 000**. **Krize v roce 1929** tvrdě dopadla na novohebridské plantáže a mnoho jich zbankrotovalo. (Cena koprů klesla z 22 liber za tunu v roce 1925 na 3 libry v roce 1929) Francouzští plantážníci postižení krizí i hurikány požádali Francii o pomoc. Ta pomoc poskytla, ale převzala od SFNH část půdy a plně ovládla společnost. Ceny začaly růst opět okolo roku 1935, vietnamští dělníci z Tonkienu začali být opět verbováni, nyní pro Brity i



Francouze, také místní se nechávali najímat, většinou ale pracovali příležitostně, již ne na dlouhodobé kontrakty.

**Problémy kondominia – málo peněz, nedorozumění, vše museli schvalovat obě strany, školství a zdravotní péče ležela na bedrech misíí.**

### Misie

Při srovnání s předchozím půlstoletím se protestantským církvím nepodařilo v tomto období získat mnoho konvertitů. Navíc někteří nespokojení křesťané konvertovali. Na Tanně byli přivítáni pastoři **Adventistů sedmého dne** a katoličtí misionáři jako alternativa presbyteriánů, vzhledem k jejich předchozím excesům. Jiní konvertovali k **Apostolic Church**, protože nechtěli být pod kontrolou některých center.

**Katolické misie** získaly mnoho konvertitů po roce 1922, navíc byli početně **posíleni vietnamskými** dělníky, ale jejich problémem byl nedostatek duchovních. (28 v roce 1914, 18 v roce 1933, většina z nich starších 50 let.)

### 1939–1970

#### Druhá světová válka

Po pádu Francie se Francouzi z Vanuatu přihlásili **ke Gaullovi**, přívrženci Pétaina byli sledováni policií. Po odchodu všech čtyř Pétainistů z Nových Hebrid francouzská správa ostrovů a většina občanů deklarovala podporu de Gaullovi. Nové Hebridy byly vůbec prvním zámořským teritoriem, které tak učinilo. Nicméně francouzská správa bez zázemí mateřské země byla bezzubá, břímě správy tak začalo padat na Brity.

V dubnu **1942 Japonci** dorazili na sousední Šalamounovy ostrovy. Někteří běloši uprchli do Austrálie a do Nouméi. Někteří místní obyvatelé zejména ze severní Malekuly a Evropané se nechali zapsat do **New Hebrides Defence Force**, které začali cvičit australsí vojáci. Starší muži tvořili New Hebrides Civil Defence. V květnu 1942 na ostrovy dorazila americká vojska. Přes protesty plantážníků byl okamžitě postaveno letiště **Bauerfield**. Z něj každý den startovaly těžké bombardéry k náletům na Guadalcanal. Po nich odlétaly stíhačky ke vzdušným soubojům, aby uvolnily na letišti místo pro přilet letounů odvázejících zraněné a nemocné z bitvy.

Na **Santu** Američané postavili leteckou a zásobovací základnu velikosti malého města. Tři přistávací plochy pro bombardéry, dvě pro stíhačky, 50 km silnic, na základně pobývalo 100 000 vojáků. Během války jich touto základnou prošlo více než půl milionu.

Deset tisíc domorodců bylo najato na vykládání zboží, praní uniforem a službu u důstojníků. Místní byli okouzleni počtem a bohatstvím Američanů. Přátelskost Američanů i skutečnost, že místní viděli, jak společně běloši i černoši pracují, na domorodce zapůsobila.

Dekáda po světové válce znamenala pomalou rekonstrukci kondominia. Zaměstnanci byli redukováni. Británie se opět posunula do pozice slabší mocnosti, v jejich správě docházelo ke kumulaci funkcí. Většina místních neměla s kondominiem nic společného, na druhou stranu, správa nechávala místní obyvatele na pokoji.

**Ekonomický rozvoj** ostrovů přinesl **konec 50. let**, kdy obě mocnosti v souvislosti se **ztrátou některých afrických kolonií** zvyšovaly svůj zájem o Nové Hebridy. Začaly investovat do

**zdravotnictví** - stavěly se nové nemocnice, doktoři začali objíždět ostrovy. **Depopulace** byla zastavena a počet obyvatel začal pomalu **růst**.

Teprve v 60. letech se vláda rozhodla vstoupit do **vzdělávání**, kde dosud dominovaly misie.

Po druhé světové válce, také pod tlakem misí kondominia, se plantážníci začali k místním dělníkům **chovat dobře**. Před válkou platili za měsíc práce jednu libru, v roce 1948 již dvanáct liber. I když cena kopry rostla, **vyšoké platy** nedovolovaly rozšiřovat plantáže bělochů a podíl **domorodců na vývozu kopry dosáhl 60 %**. Po veterinárním průzkumu v roce **1963** bylo umožněno **vyvážet dobytek**. Byly postaveny továrny na corned beef.

V roce 1957 se začala v jižním Pacifiku **lovit** South Pacific Fishing Company, která měla překladiště na Santu. Cla (daně) z těchto ryb představovaly druhý největší vládní zisk v době osamostatnění. V roce 1961 otevřeli Japonci na Efate **doly na mangan**, který za pět let představoval druhý největší vývoz ze země. Přišly komplikace a doly byly uzavřeny, po pěti letech opět otevřeny, ale v menším měřítku.

Většina **Vietnamců** byla po létech čekání **repatriována** v roce 1963. V roce 1946 bylo na ostrovech asi 2000 dělníků. Repatriaci požadovali i ostatní, ta byla ale kvůli válce ve Vietnamu odsunována.

### **Custom, Cash and Councils**

**Zvyšovala se komunikace** mezi ostrovy i v rámci ostrovů, války téměř ustaly, počet křesťanů se zvyšoval, stejně jako počet místních duchovních, místní získávali **vliv na fungování církví**. Nezávislá presbyteriánská církev na Nových Hebridách vznikla v roce 1948, první katolický místní duchovní byl vysvěcen v roce 1955, první místní anglikánský biskup v roce 1979. Docházelo **k novým konverzím** mezi křesťanskými církvemi. (Letniční církve, Mormoni).

Nicméně **custom** přežil, i když byly tradiční politické struktury oslabeny, místní vyznávali tradiční hodnoty a ctíli rodové závazky. Custom žije dosud. Samozřejmě existují oblasti, kde následují custom více, např. severní Ambrym, jinde méně.

### **70. léta 20. století**

V 60. letech mnoho plantážníků vzhledem k nedostatku pracovních sil (sami pěstovali), začalo **chovat dobytek**. Pro ně byly vhodnější vyšší polohy, takže začali dobývat půdu neosídlenou „**dak bush**“. I když ji měli plantážníci registrovanou, místní ji považovali tuto půdu za svou custom territory. Je pochopitelné, že vznikaly třenice, zejména, pokud plantážníci chtěli vystěhovat místní z vesnice.

**Buluk**, jeden z šéfů na Santu, se pustil do protiakce, když se se svými následovníky usadil ve Vanafo, aby zamezil postupu Evropanů do vnitrozemí. O pár let později míšenec Jimmy **Stephans** se k němu přidal a vzniklo **Nagriamel movement**. Nechtěli mít nic společného s vládou, tvrdě vystupovali proti Evropanům čistícím bush a obhajovali návrat customu v kombinaci s tolerancí křesťanství v různých formách. Pokud se Vanuatu mělo změnit, mělo to být uděláno místními. Hnutí bylo velmi úspěšné. Tisíce lidí přišlo do Vanafo. Oba vůdci byli 1967 uvězněni. V 1970 **Stephans požadoval v petici UN** nezávislost Vanuatu. Petice začala strhávat pozornost lidí k Vanuatu a zvyšovala politické povědomí místních.

V pozdních 60. letech skupina **amerických obchodníků** získala značnou část půdy na Santu, Efate, Emae a Pentecost. Půda byla prodána dále a Američané zde chtěli postavit domovy

důchodců. Když místní zjistili záměr podnikatelů, odmítli smlouvy. Proti spekulacím z půdou vyšel zákon v roce 1971. Na jeho podporu uspořádala **New Hebrides Cultural Association** (NHCA) demonstraci ve Vile. NHCA se posléze přejmenovala na NHCA (**National Party – NP**), která vznikla o několik měsíců dříve na Santu.

NP byla podporována anglikánskými a presbyteriánskými církvemi, vedoucí silou byli mladí pastoři či studenti univerzit z Fiji a PNG. Byla to strana s centralizačními tendencemi, takže zástupci jiných církví, národností, frankofonní obyvatelé šli do opozice. Všechna tato uskupení měla své politické strany, které spolupracovaly na základě opozice proti NP. Byla to také opozice, která začala vyznávat Kastom místo Nation, upřednostňovala federalizaci, proces osamostatnění také nechtěli tak rychlý jako NP.

Strana byla proti zeizování půdy a i ona chtěla uchovat tradiční formy života. Roku 1974 poslala petici UN odsuzující obě mocnosti za zdržování procesu vedoucímu k nezávislosti. Požadovala nezávislost od roku 1977. Strana získala podporu na venkově a měla okolo roku **1972 asi 4 000 členů**.

NP protestovala v roce 1973 proti špatnému zacházení se dvěma místními, které zatkla francouzská policie. Byli propuštěni. V reakci francouzští plantážníci, míšenci a pár frankofilů založili na Santu **Mouvement Autonomiste des Nouvelles-Hébrides** (MANH) (Autonomistické hnutí) a chtěli bojovat proti politickému ovlivňování práva. Chtěli autonomii. Zanedlouho Francouzi z Efate vytvořili **Union des Communautés des Nouvelles-Hébrides** (UCNH; Svaz komunit), který požadoval pozemkovou reformu a nezávislost na začátku 80. let.

Vznikly tak dva politické tábory:

1. Tábor okolo **Národní strany** – anglofonní.

2. MANH se spojovala s Nagrimelem, ztráceli UCNH. V této skupině byli také John Frum, Kapiel (Kastom strana, střed Tanny) a jiné. Byli podporováni Francouzi, frankofonní a tábor kladoucí důraz na Kastom. Tato skupina byla známa jako **umírnění**.

Obecně se mělo za to, že **Britové chtějí co nejdříve odejít**, zatímco **Francouzi nebyli z nezávislosti nadšení**, neboť by to mohlo ohrozit francouzský odpor vůči autonomii na Nové Kaledonii, známé svými bohatými zásobami niklu a mohlo by vést k odporu proti jaderným testům v Polynésii.

Většina **církví** podporovala **nezávislost**. První promluvili presbyteriáni, kteří v roce 1973 požadovali urychlený vývoj k nezávislosti. Protestantské církve byly automaticky spojovány s Národní stranou, katolická s Umírněnými.

V roce 1974 se konala v Londýně schůzka francouzských a britských ministrů, kteří navrhli demokratizaci správy a samosprávy, **první volby se konaly v roce 1975**.

V roce 1977 konala NP kongres, kde se přejmenovala na Vanua'aku party (VP; Strana naší země) a požadovala v roce 1977 nezávislost.

V této době již všechna politická uskupení požadovala autonomii.

**VP** se svými **21 členy bojkotovala zasedání** parlamentu. Po zemi se konaly demonstrace, Francouzi chtěli ochranu majetku, VP na svém kongresu požadovala zavedení jen angličtiny jako úřední řeči.

Ministerská schůzka koloniálních mocností a zástupců parlamentních stran v Paříži v roce 1977 dojednala:

- nové volby do parlamentu,
- autonomii od roku 1978,
- referendum o nezávislosti v roce 1980.

Volby v roce 1977 VP bojkotovala **volby** a začala zakládat **People's Provisional Government (PPG)**. Incidenty pokračovaly i během prosince, Francouzi posílili vojenskou přítomnost na ostrovech.

V srpnu 1978 navštívil francouzský ministr zámořských území Vilu a pokusil se překonat slepou uličku. Po dlouhých jednáních na konci roku 1978 bylo dosaženo dohody. V parlamentu na základě konzultací s VP byl zvolen nový premiér (UCNH) a záhy vznikla nová vláda se zvětšenou ministerskou radou (5 z 10 bylo VP).

V roce **1979** se konalo sčítání lidu a registrace voličů. Vznikla nová ústava. Volby proběhly 14. listopadu bez incidentů. **VP získala dvoutřetinovou většinu**, 26 křesel z 39. O 13 zbylých se podělilo sedm stran. **VP vytvořila sama vládu** (premiér Lini). Měli v plánu připravit plantážníky o půdu, ti měli možnost si ji najmout zpět, ale jen na 30 let.

## 1980

Mocnosti potvrdili, že uznávají vládu a vyjádřili vůli přivést Vanuatu k samostatnosti v mezích jednoty a míru.

Umírnění se snažili o odstranění místní správy a vyhlášení nezávislosti Santa.

Na **Tanně** propukly nepokoje, které byly posléze potlačeny. Také na **Santu** propukly nepokoje na konci května. Byl napaden britský majetek. Byla zde vyhlášena **Vemarana** (aliance Nagriamel a některých Francouzů a míšenců) provizorní vláda. Ústřední vláda na ostrov uvalila blokádu a odvezla na 2000 Angličanů a VP sympatizantů. Vláda nechtěla použít násilí, dokud nevyčerpá všechny možné způsoby uklidnění situace. Ale jednání obou vlád nikam nevedla.

Vládou odmítala přizpůsobit se místním požadavkům (decentralizace) a hodlala 30. července vyhlásit samostatnost.

Mezitím Umírnění na **Malekule, Ambae a Ambrymu** zformovali vlastní provizorní vládu a odtrhli se od centrální vlády. Dne 20. července se konalo setkání provizorních vlád, kde byla vyhlášena Provizorní vláda Severních ostrovů.

Premiér **Lini** nehodlal spoléhat na podporu Francie a VB. Vlády jižního Pacifiku vyjádřily jasnou podporu jedné centralizované vládě Vanuatu. Premiér Lini navíc vyjednal možnost vyslání vojsk PNG a australských poradců k potlačení decentralizačních procesů. Vojska však mohla vstoupit až do samostatného Vanuatu. Během posledního týdne kondominia poslala vláda v posledním zoufalém pokusu o obnovení klidu na Santu na ostrov 200 francouzských parašutistů a britských námořníků.

**Dne 30. července byla vyhlášena nezávislost Vanuatu.** Kondominium skončilo, tak jako začalo – ve zmatcích a bezpráví. Evropští vojáci odešli uprostřed srpna a byli nahrazeni vojsky PNG. Někteří Francouzi utekli do Noumei, někteří vůdci se vzdali a byli zatčeni. Pokusy o odpor brzy kolabovaly. Dne 1. září vstoupily vojska PNG do Vanafo. Stovky lidí byly uvězněny. V říjnu zatýkání pokračovalo na ostatních ostrovech.

Nová ústava vrátila veškerou půdu do držení místních, kteří jako jediní mohli v budoucnu být majiteli půdy.

## STAVITELSTVÍ

### Tradiční stavitelství

**Materiály:** dřevo, listí, kámen.

### Skladba sídla a typy domů

Tradiční vesnice na Vanuatu byla různého vzhledu:

**Severovýchodní Santo** – centrum představuje obdélníková taneční plocha 70 x 40 metrů. Na její delší straně stojí mužský dům a dům šéfa, štítem orientovaným na plochu, plocha je obklopena plotem a buší, z taneční plochy není vidět žádný dům, z rohů plochy vedou úzké pěšinky k domům či shlukům domů, které stojí vždy podél, před nimi jsou prostory, u domů jsou pouze ozdobné rostliny a květináčové rostliny, domy obklopuje plot, stejně jako pole.

**Severozápadní Santo** – vesnice není nahodilým shlukem domů, ale jednotlivé rodiny staví domy u sebe a od ostatních rodin je odděluje buš. Někde byla vesnice podle rivality klanů rozdělena na dvě části.

### Nejdůležitější stavby a prvky:

**Taneční plocha** – geografický a obřadní střed vesnice. Na Ambrymu taneční prostor patřil nějakému hodnostáři. Taneční míso buď udělal, či zdědil

**Bubny** – jsou součástí taneční plochy či stojí před mužským domem (South West Bay, Malekula). Na Ambrymu taneční prostor patřil nějakému hodnostáři, stejně jako bubny, za které řezbáři zaplatil.

**Mužský dům (gamal, nakamal)** – místo setkávání mužů, členů společností, které spočívají v postupném získávání jednotlivých hodností (stupňů). Délka mužského domu záležela na tom, jakých hodností ranku dosáhli muži ve vesnici v mužských společnostech – podle toho se část domu přistaví, případně nechá spadnout. Na Santu se délka mužských domů prodlužovala podle hodností až do délky 56 m. Mužský dům byl rozdělen podle dosáhlých stupňů a vnitřek domu byl uzpůsoben podle hierarchie těchto stupňů. Někde se dům nedělil (Ambrym). Mužských domů mohlo být ve vesnici více – v Amoku (Malekula) se nacházelo až šest namelů (každý klan měl svůj, ale i více klanů mohlo mít jeden). V mužském domě se pila kava, mohly se sem ukládat tělesné pozůstatky nedávno zemřelých apod.

**Obytný dům** – obývala jedna, ale též několik rodin, záleželo na lokalitě. Např. na ostrově Motlav je *rodinný dům* pravoúhlý 8–10 m dlouhý, s udupanou podlahou, zdi z rozštípaného

bambusu. Původně se střecha dotýkala země a stěny nebyly vyšší než 50–60 cm, dnes při zachování základních linií napodobují evropský dům. Štítové stěny měly uprostřed dveře velikosti muže, i když nebývaly uprostřed.

Dům byl rozdělen na dvě části – vpravo se spí, vlevo vaří a skladovaly se potraviny. Přední část (ke gamalu) byla mužskou částí, zadní část ženskou. Na průsečíku linií rozdělujících dům bylo situováno ohniště k vaření obřadních pokrmů, které představuje základní symbolický element domu.

**Domy mužů vysoké hodnosti** – Muži vysokého statusu bydleli v domech opodál vesnice, byly postaveny precizněji a bývaly velmi zdobené. Měly jeden nízký vchod ve štítové straně (konci) a u druhého štítu byl kůl ověšený prasečími čelistmi, okolo nich se nacházely hroby, oltáře a různé rostliny (Ambae).

**Banyan** – často součástí taneční plochy, poskytuje stín. Podle mýtů z Tanny byl banyan prvním stromem. Zrodil se z mechu a první lidé se okolo něj shromažďovali.

**Dům pro mrtvé** – Na Santu byli mrtví spalováni ve svých domech, které byly záhy opouštěny. Vysoce postaveným mužům byly stavěny domy pro mrtvé, které se stávaly jejich hroby.

## Geografická variabilita

Na Vanuatu existovala místní variabilita stavitelství, na druhou stranu zde existovaly také spojnice s celou Melanésii.

V souvislosti se stavitelstvím se oblast Vanuatu rozděluje na čtyři základní oblasti:

1 Ostrovy úplného severu (Torresovy, Banksovy ostrovy). **Domy na Ureparapara** měly kolébkovitou či sudovitou střechu jako v Polynésii. **Na Vanua-Lava se stavěly domy na kamenných terasách.**

2 Severní ostrovy (Maewo, Ambae, Santo, Malo, Pentecost).

3 Ostrovy středu (Ambrym, Malekula, Shepherdovy ostrovy).

4 Ostrovy jihu (Polynéský vliv). Na Erromangu byly domy stavěné opět bez sloupů a stěn, vypadaly jako obrácená loď.

## Současné stavitelství

**Materiály:** dřevo, listí, kámen, beton, plech, cihly.

### Skladba sídla a typy domů

– mužský dům (*gamel, nakamal*)

– obytný dům

– kuchyně (hygienické podmínky, není třeba vytápět, oděv, příkrývky).

– kostel

– cooperative (družstvo)

## Geografická variabilita

Na jednu stranu dochází k sjednocování architektury – vznik místností, časté využití proplétaného bambusu, na druhou stranu se v některých případech uchovává místní variabilita stavitelství:

- zejména v kastom vesnicích
- v důrazu na původní kořeny
- při tvořivém rozpracovávání unifikujících prvků
- v socioduchovních rozměrech stavitelství

## ZPŮSOB OBŽIVY

### Zahradnictví

**První migranti přinesli:** jamy, taro, banány, ságo, chlebovník.

**Evropané:** ananas, avokádo, papáju, maniok, citrusy.

Sladké brambory sem doputovaly přes Novou Guineu z jihovýchodní Asie, kam je zřejmě přivezli Španělé a Portugalci z tropické Ameriky.

Tradičně náležela **starost o pěstování plodin ženám**, mužská práce byla potřeba pouze při namáhavějších činnostech, jako bylo zakládání (čištění) nových polí a při sklizni.

Půda **náležela** klanům, které buď půdu kultivovaly společně, či se půda klanu rozdělovala každé rodině, která na ní pěstovala sama. Někdy každý dospělý dostal svoji část půdy.

Zahrady se nacházely jak **blízko vesnice**, tak i na vzdálenějších místech, na některých byly **přístřešky** pro odpočinek, v nichž se také sklizeň uchovávala. Na **vzdálenějších** zahradách se stavěly **regulérní domy**.

Na jihu a Ambrymu se plodiny obměňovaly každý rok, na ostatních místech se plodiny měnily po 2–3 letech.

**Získávání nové půdy** – sekání, vypalování, odstraňování kůry. Kmeny součást **plotů**. (Na Paamě kopali příkopy proti prasatům: 2 m široké, 1 m hluboké.)

Nejdůležitější plodinou jsou **jamy**.

Jamy jsou zakopány cca 50 cm pod zem a přebývající půda je navršena, jsou k nim umísťovány tyče či konstrukce pro plazení jamů. Na Tanně byly jamy pěstovány v hromadách zeminy až jeden metr vysokých. (Na Tanně snaha o největší jamy – až 2 m dlouhé a 40 cm široké.)

**Kopačí tyč** na jamy (Ambrym – 220 cm, Venua Lava – 123 cm, Ambrym – 100 cm).

**Harvest feast** – známé třeba na Vao (neznámé na Santu a Malo).

Obětování – obyvatelé Atchinu spalují první hlízy jamů, přes ně je přehnut **žralok** z hlíny, pět metrů dlouhý (foto). Existuje také interpretace, že se jedná o dary duchům předků.

Zároveň lidé z Atchinu vyvěsí **model ptáka z bambusu** s lýkovými proužky na hranách, který je cca 4 metry dlouhý (foto). U nich se konaly 10 dní tance bez dalších ceremoniálních aktivit.

Jinde se konaly velké výměny jídla (Ambrym).

Na Tanně se konaly „skutečné“ závody ve velikosti jamů, kdy vítězové darovali své „trofeje“ poraženým.

### Jamy:

Na ostrově Mota 80 druhů, na Erromangu 26 druhů.

Opékají se, pečou se, konzumují se jako kaše. Malé hlízy, které jsou chutné, se neopékají.

Úroda je na různých ostrovech v různou dobu:

Na Ambrymu v květnu, na Malekule v červnu, na Tanně v březnu, na Banksových ostrovech v dubnu. Trvá to asi osm měsíců, než jamy vyrostou. Sklízí se asi 2 měsíce. Jakmile hlíza uzraje, musí být vykopána, jinak shnije. Ukládaly se pouze nepoškozené, dříve se na liánách zavěšovaly na rámy nebo staré stromy.

**Nagol:**

Jako součást oslav sklizně skákali mezi dubnem a červnem muži na jižním Pentecoste z vysokých věží, s ovázanou liánou kolem nohy. Rituál měl zajišťovat dobrou úrodu jamů. Také se považuje za akceptaci mužství skokanů.

**Magie:** Uvažuje se o obecném rozšíření kamenů, které měly špičatý tvar jamů a které se zakopávaly na zahradách, aby přinášely větší úrodu.

**Tabu:** Na východním Santu se věří, že úroda jamů bude zničena, pokud tam vstoupí někdo krátce poté, co snědl horký jam. Na Aobě nesměl být na poli, kde rostly jamy, prováděn sex, jinak by opovázlivci onemocněli a úroda by byla zničena.

Z Gauy se dochovaly modely dřevěných, kteří byli všeni do zahrad. Jejich funkce strašáků se vylučuje, naopak ptáci měli velkou roli v náboženství, a tak se předpokládá úrodnostní magie.

**Taro:** Může být pěstováno ve vodě či nasucho, pokud ve vodě, byly za tímto účelem budovány zavlažovací kanálky – na ostrovech vulkanického původu – západní Santo, Pentecost, Aoba, Maevo, Banks. Jinde byly potoky přehrazovány a jinak využívány. Může být pěstováno kdykoliv.

Na Efate se konala také oslava sklizně tara.

Na Anatomu rozeznávali až 70 druhů tara. Zraje asi rok, stejně jako jamy nemůže být skladováno dlouho. Nicméně se na rozdíl od jamů sklízí během celého roku.

**Chlebovník:** Dává úrodu dvakrát ročně: červenec–srpen a prosinec–leden, dozrává před sklizní jamů, takže je důležitý. Na Anatomu rozlišovali 32 druhů, na Banksových ostrovech až 60 druhů. Chlebovník se opékal na ohni. Na Banksových ostrovech se půlil, sušil a věšel ke stropu – neměl chuť, sloužil jako strava na cestách. Na Banksových ostrovech také se zakopává, kde kvasí, hněte se, bochníky se pekly.

**Banány:** Na Anatomu rozlišovali 45 druhů, Erromangu 13 druhů.

**Maniok:** Hlízy se používají jako brambory nebo se suší a rozemílají na moučku.

**Kamenné teslice a sekery:** Nikdy nebyly používány v boji, jejich použití v zemědělství. Již více než 100 let nejsou používány. Ostří z kamene a mušlí.

**Lap-lap:** Může být připraven z jamů, tara nebo banánů. Jamy a taro se opékaly po plátkách, chlebovník opékán v celku, poté krájen.

**Kava:** Škrabání (na Banksových ostrovech), na Efate a jižních ostrovech se žvýkala. Na Banksových ostrovech ji žvýkali staří muži, na Erromangu hoši, na Tanně dívky a chlapci.

Ve východním a středním Santu náleží konzumace kavy jen mužům vysoké hodnosti, ostatní muži mohou kavu pít jen při zvláštních příležitostech. Zvláštní ceremonie zde moc nejsou,



jen je kava mimo dosah žen. Na některých místech se pila denně (Tanna), někde bylo její pití součástí obřadů.

## **Chov zvířat**

**První migranti přinesli:** prasata, psy, drůbež.

Nejdůležitějším je chov **vepřů**, i když o zvláštní technice je těžké hovořit, neboť prasata žijí napůl divoce. Blízko domů byly přístřešky, v nichž se držela neochočená či divoká zvířata. Prasata se krmila i několikrát denně, na signál **bubnu**, který znala. Někde prasata byla kojena ženami.

Obyvatelé vesnice znali všechny prasata a dokázali je rozlišovat.

Prasnicím byla věnována menší pozornost než vepřům, kterým nebylo dovoleno tak pobíhat. Byli drženi poblíž domů, představovali bohatství. Kojeni byli hlavně vepři. Pobývali i v domech. Byli důležití, neboť likvidovali zbytky ve vesnici, včetně lidských exkrementů, které představovaly část jejich stravy.

U některých mladých vepřů se šlechtili **kly**. Odstranili se jim horní špičáky, aby spodní mohly růst. Takový vepři byli drženi uvázaní, aby si rostoucí kly nevylomili, posléze museli být velice pečlivě krmeni ženami. Zakulacené zuby prorážejí čelist, a když byl chovatel úspěšný, kly jeho prasete začaly tvořit druhý kruh. Často však rostly rovně a narazily do svých kořenů, takže přestaly růst. (Kastrovaným prasatům rostou rychleji, přesto to trvá dlouhé roky.)

Na některých místech se nesmí konzumovat samice vepřů (Santo, Malekula, Ambrym). Na Pentecost, Aoba, Maevo se smí jíst, ale ne při obřadech. Při obřadech se zabíjeli a opékali vepři s kly.

**Psi** neměli své pány, patřili vesnici, kde se potulovali polohladoví, na Santu, Malekule, Ambrymu a Aobě se i jedli.

**Drůbeži** nebyla věnována velká pozornost.

## **Rybolov**

Rybolov byl rozšířen u pobřeží, ale místní lidé v něm příliš nevynikali. Dříve se vůbec neprováděl na otevřeném moři a ryby byly loveny **luky, šípy a oštěpy** u pobřeží. Na Malekule používali k rybolovu jen bambusovou hůl se dvěma hroty.

Používání **háčku** je zřejmě pozdějšího data a jedná se o import (Šalamounovy ostrovy, Evropa).

**Sítě** používali velmi jednoduché. Na Santu, Banksových ostrovech a Tanně. (Cook hovoří jen o oštěpu, takže jejich používání je mladšího data; všechny asi evropského původu.)

## **Lov**

Lov nebyl nikdy moc důležitý, spíše představoval zábavu. Někteří muži byli vášnivými lovci, jiní nelovili vůbec. Lovila se **prasata**. Dříve se používali luky a šípy, později pušky. Na západním Santu a Malekule se používaly pasti – jámy. Chycení vepři se konzumovali, bachyně se ochočovaly.

Na Malo a Banksových ostrovech se používala i oka, na Banksových ostrovech se používaly také sítě.

K lovu **kaloňů** se používaly luk se šípy, později střelné zbraně a také sítě, které se věšely poblíž kaloni oblíbeného stromu.

Krasy se lovili také lukem, ale na Pentecoste a Aobě se používaly i pasti (i když není jasné, jestli je jejich užívání evropského původu).

Pro lov **ptáků** se používaly šípy s mnoha hroty. Používaly se také pasti.  
**Hadi, ještěrky a krabi** se chytali.

**Krasy** na severním Pentecoste, ale v době nouze všude.

Drůbež se příliš nejedla, spíše se chovala kvůli peří. Jedla se na Ambrymu, Aobě, Banksových ostrovech.

**Kaloni** se jedli také.

**Ještěrky a hadi** se jedli jen na severním Pentecoste, v době hladu všude.

Korýši, ryby, langusty. Žraloci na Shepherdových ostrovech, jinde považováni za škodlivé.

Stravu ovlivňovaly **alimentární zákazy**, které mohly být přechodné či trvalé.

Na Santu nesměli jíst muži nic ženského, včetně vajec.

Na Malekule nesměly ženy jíst dvojité banány z obavy před tím, že se jim narodí dvojčata.

Na Pentecoste mohli jíst želvy jen svobodní, neboť rodiče by tím způsobili, že by se zakřivily jejich dětem nohy.

Na Tanně mohly chytat a konzumovat želvy jen některé rodiny, toto právo bylo dědičné.

## VÝROBA

Na Nových Hebridách **neexistovali řemeslníci** v tom smyslu, že by jejich řemeslo pro ně představovalo jediný zdroj obživy. Nicméně zde **existovaly rodiny**, v nichž se věnovali jednotlivým řemeslům, jejichž znalost se dědila z generace na generaci. Na druhou stranu nejsou známé záznamy o tom, že by někde bylo některé řemeslo (**profánní**) **vyhrazené pouze někomu. Lidé si mohli vyrábět vše**, co ke svému životu potřebovali, pokud na to jejich síly stačily.

**Každý muž byl schopen** postavit svůj vlastní dům, uplést košík, vyřezat palici či vyrobit šíp. Je pochopitelné, že **výsledky specialistů** by bylo možné nazvat **estetičtějším**. Lepší výsledek domácí výroby zajišťovaly nejen **předávané znalosti**, ale také znalost **magie**, pomáhající k lepšímu výsledku, která náležela také rodinám specialistů. **Vymření takové rodiny** specialistů mohlo znamenat ztrátu znalosti řemesla pro lokalitu. Např. na Torresových ostrovech tak přišli o znalost stavby lodí, na Ureparapara zase tkaní (weaving).

**Zisk z řemesla** byl vždy nepatrný, a tak zde ani neexistovala **motivace** pro učení se novému řemeslu či k nějakým imitacím.

Znalost **magie** mohla také být vlastní **lokalitám**, takže zde existovaly vesnice, které byly věhlasné nějakou výrobou a ve vedlejší vesnici nemusela být tato výroba vůbec známá. Např. východní Santo – nic, západní Santo – řezba, severní Malekula – pletení a řezba, Ambrym – řezba, Pentecost, Aoba, Maevo – pletení, Epi – řezba, Aoba – barvení, Efate – tapa, Banks – pletení, Ureparapara – řezba, barvení, jižní ostrovy – tapa.

### Rozdělení podle pohlaví:

Práce se dřevem náležela mužům, ženám zase pletení košíků a rohoží, barvení, výroba keramiky a tetování.

V obchodě nejvíce platila prasata, platily také potraviny, mušlové peníze hrály vedlejší roli.

## **Řezba**

Skuteční „řemeslní mistři“ jsou spojeni zejména s řezbou. Dostávají „plat“, který se přizpůsobuje postavení zadavatele. Místně vázaná specifika řezby odhalují dlouholetou tradici. Vyřezávalo se žraločímí zuby, kusy mušlí, bambusem, ale také a hlavně prasečími kly. Teslice sloužily pouze k hrubým úpravám. Řezby se leštily žraločí kůží a kůží z mořských hvězdic.

## **Keramika**

Na začátku 20. století se vyráběla keramika na dvou místech na Santu se dvěma různými technikami. Byly to vesnice **Wus (Wusi)** a **Pespia (Olpoi village – severozápadní Santo)**. Není doklad o tom, že by keramika byla vyráběna ještě někde jinde, i když se na pobřeží jiných ostrovů nacházela. Jednalo se však o import ze západního Santa. Hlína vhodná na keramiku se nachází i jinde (Malekula). Původ znalosti výroby keramiky je neznámý (dvě místa, dvě rozdílné techniky). Uvažovalo se o vlivech ze Šalamounových ostrovů i Pygmejů, jimž byly přisuzovány opeřené šípky.

## **Pletení a opletení**

Pletením se vyráběly tašky, košíky, talíře, a rohože. Jako materiál se používaly listy kokosové palmy, vrbové pruty pro talíře, banánové a pandamusové lýko na kabelky a rohože. Pletení bylo ženskou prací, muži mohli někdy připravovat silnější pruty k pletení. Na některých ostrovech měly rohože funkci peněz, takže více žen pletoucích rohože mohlo mít funkci zdroje peněz. Proto také luxusní rohože byly pleteny v rodinách šéfů. Techniky pletení byly považovány za vůbec nejpracovanější řemeslnou techniku. Nejjednodušší způsob proplétání rozpuřených listů kokosových palem – tašky pro transport.

## **Rohože**

Existovalo všude kromě Banksových ostrovů, na Santu se vyráběly jen na východě. Nejlepší rohože pocházely z Aoba a Maevo. Sloužily ke spaní, jako oděv pro muže i ženy, jako pokrývka hlavy, na balení zemřelých. Rohože se vyráběly pouze z pandamusu (vyjma hrubých rohoží na podlahu). Skutečně všechny rohože jsou ze dvou spletených částí. Na severu jsou rohože někdy barveny, výroba rohoží z již barvených pruhů byla známa jen na Efate. Výzdoba se dělala tkaním nebo barvením.

Oděvní rohože se vyráběly na Malekule, na Tanně nikdy nebyly.

*Rohože jako platidlo* – tyto rohože nejčastěji souvisí s těmi, do nichž jsou baleni mrtví (severovýchodní Malekula). Cena se může odvíjet od barvení, vzoru a velikosti, ale neexistují přesné definice. Tyto rohože jsou uchovávány srolované, aby se nepoškozovaly. Znamé jsou také na Pentecoste, Aobě.

## **Barvení**

Barvilo se, kde se pletly rohože. Vyšší úrovně však nedosahovalo všude. Nebarvilo se na Santu, výjimečně na Ambrymu, jižním Pentecoste, Maevu. Barvilo se na červeno, tato barva se vyskytuje v odstínech od světle karmínové do modrofialové. Barvilo se ve dřevěné kádi, která se ohřívala dvěma okolními ohni.

## **Tkaní**

Tkaní bylo kdysi známé pouze na Banksových ostrovech.

## **Tapa**

Výroba tapy byla známa na jih od Efate. Tapa byla barvena na hnědo a žluto a okraje byly zdobené ptačím peřím. Pochopitelně znalost výroby tapy byla spojována s polynéskými vlivy. Z tapy se vyráběly oděvy a její výroba skončila v 19. století, ve 20. století se z ní dělaly jen mužské pásy. Vyráběla se z vnitřní kůry banyanu, případně jiných velkých stromů, vyráběly ji ženy. Kůra se roztloukala, namáčela, roztloukaly se příčně překrývající pruhy kůry. Kůra je lepkavá, takže se kusy spojí.

**Textilie z pavoučí sítě.** Tašky na amulety, při výrobě masek – podle foto.

## **Malování**

Se vyskytuje na tabulích (Banksovy ostrovy), tapě (Efate) a maskách a bubnech (Malekula). Tabule na Banksových ostrovech ozřejmují sociální postavení majitele.

## **Šňůry korálků**

Obecně lze rozlišit šňůry korálů surových a leštěných do bílé barvy. Vyskytovaly se na Banksových ostrovech, Santu, Malo, Malekule, Ambrymu, Pentecoste, Aobě, Maevu a asi Epi a Efate, ale jižněji ne.

## **Péřové řetězy**

Slouží jako ozdoby, ale také jako peníze (Banksovy ostrovy). Obdobně jako šňůry mušlových korálků. Nacházely se na Malo a Banksových ostrovech. Z Malo měly jednu barvu – bílou, na Banks. ostr. mělo peří červenou (barvenou) a bílou barvu. 35 cm dlouhé – okolo zápěstí a nohy. Na Malo byly delší – až 1 m – a sloužily ke zdobení palic, oštěpů atd. Zde nebyly užívány jako peníze.

## **Zbraně**

**Šípy** – všechny s kostěným hrotem, dřevěným a rýhovaným hrotem, jsou lehčí a křehčí než šípy na lov.

**Palice** – velice obvyklá zbraň.

## **Oděvy:**

### **Muži:**

Severní ostrovy – nambas (listy, rohože), bederní roušky.

Jižní ostrovy – tapa okolo boků.

### **Ženy:**

Sukně z trávy, rohože.

## PŘÍBUZENSKÝ SYSTÉM

Nové Hebridy mohou být z příbuzenského hlediska rozděleny **na dvě oblasti**:

1. Matrilineární (Banksovy ostrovy, Torresovy ostrovy) Maewo, **východní Ambae**, sever Pentecost, Malo a Santo. Zdejší lidé jsou rozděleni do matrilineárních moiet, které se často dělí na klany – Banksovy o. kromě Marlav, Maewo, Omba, severní Pentecoste, sverozápadní Santo.
  2. Patrilineární (**Malekula**, Ambrym, **jižní Pentecoste**, Paama, Epi). Lokální (vesnická) exogamie. Velké množství klanů.
- (3.) Na severním Ambrymu je kombinace, systém matrilineárních moiet kombinovaný s patrilinearitou lokálních skupin, výsledkem je, že se lokální skupiny skládají z mužů obou moiet. Společnost je zde rozdělena do šesti sňatečních skupin a doplněná pravidlem, že muž si musí vzít dceru dcery 1. otcové sestry nebo 2. matčina bratra.

## SOCIOPOLITICKÁ ORGANIZACE

Nové Hebridy mohou být ze sociopolitického hlediska rozděleny **na dvě oblasti**:

1. Jih – se systémem dědičných vládců
2. Sever – se systémem mužských společností

### 1. JIŽNÍ OSTROVY

#### Tana

Obyvatelé ostrova **nepodléhali jednotné moci**, ani mluvčí jednoho jazyka také nepodléhali centrální moci (3 hlavní jazyky na ostrově).

Na Tanně ve **vesnici** žije 8–10 rodin, což představuje 80–100 lidí, z nichž jeden či dva jsou nazýváni šéf. Záležitosti komunity jsou regulovány představiteli rodin.

Muži, kteří se denně schází k večernímu popíjení kavy zosobňují „kanoi“ (cca 6–8 vesnic), která je často spojena s větší „kanoi“, kterou tvoří několik patrilokálních klanů, které sdílí stejné teritorium a stejné mýtické dědictví.

Mýty na Tanně dávají smysl či ozřejmují stvoření světa, stvoření mužů, žen i společnosti ostrova. Staří a významní muži v rámci dlouhých diskuzí znovu našli svoji identitu. Vzešel tak „nový kastom“, částečně znovuoobjevený, z části znovuvytvořený. Politický diskurz se vedl v intencích kastomu. Kastom spojovali s tradicí, ale také s politickou a sociální budoucností, se zlepšováním sociálních podmínek. Tato ambivalence však hnutí neoslabil.

Sociální řád je ukotven v mytologii. Mytologie konstituuje neměnný řád, lidé se v něm mění, ale území a pozice (funkce jsou neměnné).

### 2. SEVERNÍ OSTROVY

Severní část je od jižní oddělena hranicí, která procházela jižně **od ostrova Epi**. Politické jednotky zde nebyly postaveny ani na pocitu kulturní solidarity, pocitu společné půdy, nebo společných předcích, ani na závislosti na dědičných či volených šéfech. Spíše se může hovořit o **různých populacích**, mezi nimiž nejsou pevné hranice. Není zde kmenové cítění.

Nicméně existovali zde politické jednotky, které byly postaveny na lokálním principu, které jsou posílené klanovou výztuží. Celý systém byl postaven na významných mužích.

**Existují zde mužské společnosti, které řídí soukromý život obyvatel a určují tak také jejich politický život.** Scházejí se v mužském domě. Mužské společnosti poskytují **sociální diferenciaci** bez níž by veřejný život nebyl možný.

Na severu Vanuatu mohl muž získat **prestíž, moc a autoritu, pomocí těchto mužských společností.** Muži procházeli množstvím stupňů – hodností, které si kupovali od jiných mužů, kteří toho stupně již dosáhli. (na Ambae byly 4 hodnosti, v South West Bay na Malekule 35 hodnosti.)

Na základě těchto hodností se **rodil vlivný muž.** Může se stát, že věhlas některého muže a jeho vliv se šířil i do okolních vesnic. Než dosáhl muž takové vysoké hodnosti byl již starý a nikdy neměl sil na budování politické jednotky. Po jeho smrti se tato „oblast vlivu“ zase rozpadla. Neexistovala zde tedy **žádná stabilita.** Nicméně **otcové** zajišťovali svým synům postavení ve společnosti, stejně jako **strýcové** svým synovcům.

**Je třeba zdůraznit, že ve vesnicích mohla být jedna, dvě i tři mužské společnosti, k nimž se mohly přidávat pouze muži.** Ženy měly také své společnosti, ale ty nebyly tak komplexní jako mužské.

**Existovaly 2 typy společností, které se označovaly podle termínů z Banksových ostrovů:**

1. *Sukwe* (suque) společnosti
2. *Tamate* společnosti

Ad 1. Členem společenství *sukwe* byli všichni dospělí muži komunity a jejich střediskem – domem je *ghamal*, který se nacházel ve vesnici.

Ad 2. Členem společenství *tamate* nebyli všichni, společnost byla více uzavřená, scházela se na soukromém místě v buši.

Aby někdo mohl získat vysoký stupeň v *sukwe*, musel se stát členem *tamate* a pochopitelně předpokladem být členem *tamate*, znamenalo být nejprve členem *sukwe*.

Příklad oblasti Seniang na Malekule, kde působilo nejméně 6 společností:

### **1. společnost Nimangki (typ sukwe)**

Společnost se skládala z množství hodností, které člověk získával během života. Do nejnižšího muž vstupoval již jako dítě či mladík a nejvyšší hodnost měla ekvivalent „chiefa“.

Těmto stupňům odpovídaly jednotlivé **části mužského domu**, které měly vlastní ohniště, u nichž si členové jedné hodnosti připravovali jídlo. Tato **ohniště** nesla zásadní význam pro tuto instituci, byla posvátná. Na mnoha místech hrál oheň ještě větší význam než na Malekule. Často měl své místo při obřadech získávání hodností. Na Malekule byly takovými společnými prvky stavění dřevěných či kamenných figur a konstrukcí.

V případě nižších hodností se vstup odehrával pro více mužů zároveň, takže tyto konstrukce skládali. Na Malekule při těchto obřadech hrály významnou úlohu stromy a keře, které dávaly i jména jednotlivým hodnostem.

Oproti společnostem z Banksových ostrovů zdejší společnost neměla zvláštní tajný zvuk, masky či účesy. Společnost zde vlastnila své písně a tance a insignie a způsob zdobení.

**Základní veřejné obřady** společnosti se konají při **získávání vyšších** hodností. Při přechodu do vyšší hodnosti se platily i značné částky. Tyto platby byly chápány jako nákupy práv a výsad, které členové hodnosti sdílejí, a které jsou aspirantovi vlastně prodávány. Tyto platby však také souvisely s úplatou za poskytnutí různých ornamentů a ozdob, které byly používány při stavbě různých konstrukcí během obřadu přechodu. Platby byly realizovány v prasatech.

Podle tradice zavedla *Nimangki* obryně požírající lidské maso *Nevinbumbaau*. Územní rozšíření společnosti se neomezovalo pouze na Seniang. Společnost se skládala ze 32 rozdílných hodností.

Každá **hodnost měla své jméno, a titul**, který nosí její držitelé.

Tituly se nemusely získávat v přesném sledu, některé z nich představovaly skupiny.

Např. první čtyři byly dětské. Navíc část hodností sem byly zavedeny z Lambumbu a muži si je od zdejších obyvatel museli kupovat. Dvě místa původu hodností společnosti *Nimangki* mohou být důvodem, proč je zde tolik hodností.

Hodnosti se dělily na vyšší a nižší. Hodnosti vlastnily také vlastní obrazy či figury. Tyto figury se nazývají *temes* a jsou byly viditelnou formou duchů – *nimwinin*. Tyto sochy byly vztyčovány při získávání hodnosti a byly považovány za potenciální místo pobytu ducha jakéhokoliv zemřelého příslušníka této hodnosti.

### **Insignie**

Kromě vztyčování *temes*, kupuje každý aspirant právo zdobit se **zvláštním vzorem**. Tyto vzory jsou používány **také k ozdobě temes**. Hodnota používaných barev stoupá od černé k červené a nejvyšší bílé.

Nejen barevné zdobení tváře a těla byly spojeny s jednotlivými hodnostmi. Při obřadech se používaly zvláštní penisové schránky a ozdoby z jestřábího peří, nápažníky, případně náhrdelníky z prasečích klů. Nepoužívaly se žádné masky jen čelenky.

### **Obřady Nimangki**

Obřady získávání hodností vycházely z **jednoho vzorce**, avšak nabývaly **pozoruhodných zvláštních variací**.

Vždy se dělaly *přípravy*, při nichž se vztyčovaly *temes* a platí se za ně.

A pro vyšší než černé *Nimangki* se vztyčovaly konstrukce, která představovaly amel.

V nižších stupních se skládaly jen ze čtyř sloupků, při některých vysokých hodnostech se stavěly opravdové chýše nebo přístřešky nad *temes*. Takový dům se pak symbolicky otevíral – otevírala se tím aspirantovi hodnost. Otevírání vždy prováděl muž, od něhož kandidát kupoval povolení přidat se k hodnosti.

Po těchto přípravách se mohl **konat samotný obřad**.

Ráno přicházeli hosté, kteří začali **tančit a zpívat**, tak pokračovali až do odpoledne. Po té „prodávající“ dával kandidátovi **šlahoun** kokosového ořechu, který délkou symbolizoval počet prasat, které mu měly být dány. Což se také stalo..

Pak pokračovaly tance a zpěvy do noci. Druhý den kandidát kupoval ozdoby z jestřábiho perí a právo nosit symboly hodnosti. Opět se tančilo, pak bylo lasturou udeřena do čela prase a následně bylo zabito. Toto prase bylo posvátné. Rozdělilo se a následně kandidát obdržel nový titul – jméno. To byl konec obřadu.

Platí se prasaty **se kly**, jiná prasata – méně ceněná byla zabíjena k **pohoštění** hostů.

S vyšší hodností se musilo platit za více úkonů a hodnotnějšími prasaty. Prasata konzumují členové hodnosti ale kandidát již ne. Uvaděči se platí, často je jím kandidátův příbuzný, ale musí být z jiné vesnice. Uvaděči s obřady pomáhali asistenti.

## **2. společnost Nalawan (typ *tamate*)**

Je to mužská společnost, která se skládala z asi 23 hodností. Také tyto hodnosti měly svá označení, specifické rostliny, rytmus bubnu. Jména některých hodností se dokonce shodovala se označeními hodností v *Nimangki*.

*Nalawan* hodnosti však mají posvátné duté dřevěné cylindry (temes naainggol); navíc tajné zvuky, klobouky, masky (temij naainggol), klobouky (temes mbalmbal)

Cylindry a klobouky jsou posvátné a cylindry ženy nesměly nikdy vidět.

Hodnost ve společnosti *Nalawan* se velmi promítaly do způsobu pohřebního ritu, což byl rozdíl oproti hodnosti *Nimangki* (tyto hodnosti pouze ovlivňovaly výzdoba).

Obsah společnosti *Nalawan* byl více religiózní.

Získávání hodnosti bylo opět spojeno se dvěma momenty

- dávání a přijímání prasat v souvislosti s platbou za členství, tedy za symboly, insignie a titul
- okolo temes - temes mbalmbal a temes naainggol, tedy přechodnými bydlišti duchů předků

Také v případě této společnosti nebyl v získávání hodností jednotný postup, i když variací bylo méně než u *Nimangki*. Také do této společnosti se vstupovalo již od dětství.

Obřady společnosti *Nalawan*-u se skládaly také ze dvou částí – příprav a vztyčování konstrukcí a samotného obřadu.

## **3. společnost Nevinbur (typ *tamate*)**

Nejposvátnější společností v Seniangu byla Nevinbur, kterou můžeme považovat za skutečně tajnou. Když členové tančili její tance, ženy byly poslány do domu postaveného v buši.

*Nevinbur* byla hluboce spojená s mytologií, která se z velké části vázala na mužskou postavu Aiwut Mansip, jeho ženy Lieur a Lisivu, tchýni Nevinbumbaa a nespočet jeho vnuků.

Základní obřady byly představeními v nichž měly tyto postavy ústřední roli.



Často se opakovala témata zničení obrazů *temes*, kteří jsou vnuci Mansip-a (ty se rozpadnou), následovalo postavení stovek nových obrazů *temes* a vše vrcholilo zabitím Mansip-a a jeho žen.

**4. společnost Neleng.** Tato společnost byla spojena s deformacemi hlavy. Bývá popisována jako hra. Když bylo příliš mnoho mužů, kteří se byli proslaveni svým pěkným vzhledem a krásou tance, významný muž rozhodl, že je čas držet Neleng. Začal se hledat „dobrý“ muž, ten měl mít pružné končetiny, atletickou postavu, měl být vysoký ale hlavně měl mít dobře *deformovanou hlavu*. Z tohoto důvodu matky deformovaly hlavy synům. Doufaly, že budou zvoleni „dobrymi“ muži.

Krasavci byli účastníci velkého tance. Rozdělovali se do několika titulů, podle nichž tančili.

**5. společnost je Nimbe´ei** byla blízká společnosti Nevinbur. Neměla takovou moc jako Nevinbur. Také bohužel o ní je málo zpráv. Nebyla tak tajná. Také tato společnost poskytovala hodnosti, které zájemci kupovali.

Navíc v Seniangu působila jiná společnost stejného jména **Nimbe´ei**, která byla tajná. Dokonce i členství v ní bylo tajeno. Její obřady byly spojeny se zajímavými a zabíjení lidských obětí. To byli lidé, kteří se něčeho proti společnosti dopustili.

**6. společnost je Lapas**, což byla společnost pro ženy. Společnost měla pět hodností. Obřady společnosti se odehrávaly v domě, zvaném *nivaval*, který byl postavený v buši.

## ŽIVOTNÍ CYKLUS

**Nejvýznamnějším obřadem životního cyklu byl pohřeb.**

Nevěřilo se na přirozenou smrt, každá byla důsledkem magie. (Výjimku představovalo opravdu několik starých lidí.)

**Pohřeb se skládal z několika fází**, záleželo na hodnosti muže. Při pohřbu lze rozlišit několik prvků: stavění různých konstrukcí, výměnu prasat, výrobu loutky *rambaramp* (viz níže).

Pohřeb významných mužů mohl trvat i 15 dní.

**Výměna prasat:** na pohřbu významného muže se prasata vyměňovala při čtyřech příležitostech (Seniang, Malekula):

1. když máry s tělem byly umístěny na *naai vor* – zvláštní konstrukci na taneční ploše. Prasata dával syn bratrům mrtvého a synům jeho sester. Takto bylo rozděleno bohatství muže.
2. pátý den po smrti. Jednalo se spíše o sérii darů. Vnuk přinesl dvě prasata svého mrtvého děda a ta byla zabyta 2 muži vysokého ranku Nalawan. Pak 5 malých prasat bylo dáno 5 mužům vysoké hodnosti Nalawan a dále byly předány jejich přátelům. Prasata se porcovala a dělila se mezi hosty. Také členové hodnosti mrtvého dostali každý kousek prasete.
3. uzavření smutku. Každý smutníci dával prase synovi mrtvého, který dával na oplátku jiné prase stejné hodnoty
4. vdova po zemřelém žijící v tento moment již mimo komunitu dávala jeho (a svému) synovi část platby za nevěstu

Na Malekule (Seniang) cca 10. den po smrti, když se předpokládá, že duch zemřelého opustil svět živých je hlava oddělena od těla. A vyrábí se **rambaramp**. Je to loutka symbolizující mrtvého, z ferntree a domodelované hlavy mrtvého. Umísťovala se u bubnů, posléze se přenášela do amelu (zbývající kosti nechávali na márách). Jednou za rok se konal obřad, při němž jsou kosti mrtvých vkládány do kostnice (u velmi významných se mohlo stát, že na jejich kostech se postavil nový amel)

## TRADIČNÍ VÍRA

### MANA

Klíč k pochopení religiozity obyvatel Nových Hebrid představuje mana. Je v každém člověku a stojí za jeho úspěchem. Když člověk zemřel jeho manu získal nejen jeho duch, jeho ostatky, ale také jeho věci.

Mana byla také neosobní – v některých kamenech, rostlinách, zvířatech a kouzlech.

**TABU** – zákazy, jejichž porušitele čekala pomsta duchů.

### DUCHOVÉ

Duchů existovalo velké množství a mnoha druhů. Je jasné, že jejich koncepce nebyly nijak – z hlediska našeho myšlení – vyjasněné.

Krajinu obývalo množství duchů, kteří však **nebyli spojováni s mrtvými (1)**. Někteří duchové obývali posvátná místa klanu a věřilo se, že bývali **smrtelníky (2.)**, ale nikoliv předky, zatímco **jiní duchové jimi bývali (3)**.

Na živé však mají největší vliv duchové nejbližších zemřelých. Zosobňují je dřevěné či kamenné sošky. Lidé je žádají o pomoc a strach z nich pomáhá udržet sociální řád – jsou tedy sociálně konstruktivní. Sociální řád ale nestojí pouze na nich. Do sociální kontroly se také zapojují snaha o prestiž, strach z opovržení a ostrakizace a strach z magie.

Jedním ze způsobů komunikace s duchy předků bylo pití kavy v nakamalu. Duchové předků tak sdělovali nejen nové písně a tance, ale také hovořili o budoucnosti a sdělovali svá přání. Duchové museli být lidmi drženi na uzdě i podporováni, k čemuž sloužily magie a rituály.

### MAGIE

Magie se týkala, ovlivňovala vše. Např. řemeslnou výrobu, pěstování plodin, počasí (vítr, sucho, déšť), magie zabíjela, léčila, zajišťovala lásku.

Pro naše potřeby musíme magii vnímat poněkud **šíře** než je obvyklé. U obvyklých definic magie stojí, že nevyužívá žádné prostředníky, ale novohebrid'ané často při ní využívali duchů, zejména duchů zemřelých předků.

Magii můžeme také rozdělit do dvou skupin:

1. Magie, kterou vlastnil klan, a která byla provozována jednotlivci za celý klan. Týkala se zejména prosperity klanu (úroda, hlad...)
2. Magie individuálně vlastněná, jejíž znalost mohla být prodána, respektive koupena. Jako platidlo opět fungovala prasata.

## CARGO KULTY

### Danielité

Na Velikonoce 1931 na severním Pentecoste Daniel Tambe, vesnický učitel slyšel hlas z nebe, že domorodci mají nechat veškerého kastom-u, a mají začít studovat bibli, chodit do školy a pěstovat kokosy. Prorokoval, že domorodci si budou vládnout sami a běloši budou pod nimi. *The Danielite movement* posílené jeho dvěma předchozími naplněnými předpověďmi získalo stovky přívrženců. Okolo roku 1940 již byli anglikáni na severu Pentecoste rozděleni do dvou vzájemně nepřátelských táborů. Nepřátelství nakonec propuklo v týdenní boj. Danielité byli poraženi a opustili oblast, aby založili vesnice jinde a jejich hnutí postupně sláblo.

### John Frum Movement

Někdy v roce 1938/1939 se ve vesnici Lematekerek (na svazích hory Tukosmera) na ostrově Tanna zjevil Karapanemum – bůh nejvyšší hory, který se vrátil do společnosti lidí. V saku s lesklými knoflíky a kloboukem a opíral se o zářící hůl. Byl pro něj postaven dům, který navštěvoval, a kde léčil lidi z okolí. A tato zpráva o návratu boha byla úzkostlivě skrývána před bělochy. Jeden den však odešel.

Zanedlouho se postava zjevila opět. Označila se za **Johna Fruma**, bratra Karapanemuma. John Frum pozval všechny „velké“ muže ke slyšení, na němž předpovídal zemské sunutí. Ostrov Tanna se měl stát placatým a spojit se s Erromangem a Anatomem a vytvořit jeden ostrov. Staří měli být opět mladí a mělo se přestat pracovat na zahradách. Po té se měl objevit a přinést spoustu peněz, aby všichni byli bohatí. Již nikdo neměl být nemocný ani nikdo již neměl nezemřít. Na tuto událost se měli obyvatelé připravit tím, že:

- vyženu Evropany
- pošlou cizince zpět na jejich ostrovy
- zničí evropské peníze
- obnoví místní kastom

Jméno „**Jan**“ mělo odkazovat na Jana Křtitele, který jako kazatel připravoval lidi na příchod Krista. Frum odkazovalo snad na **broom**, koště, které čistí.

Počátek hnutí byl postaven na **křesťanských ideách** a nekřesťanští obyvatelé Tanny neměli na jeho vznik zásadnější vliv. Pouze dodávali křesťanům „odvahu“ např. k pití zakázané kavy. Také **symbolika** – červený kříž hnutí – odkazovala ke křesťanství (červená značila barvu krve).

Zpráva o prorocství se šířila po ostrově. Lidé měli odporovat vládě, měli opustit křesťanské vesnice, měli založit nové či se přidat k pohanům v buši.

V dubnu 1941 se hnutí „**odkrylo**“ – obyvatelé utrácely obrovské částky a zbavovali se evropských peněz. V květnu 1941 obyvatelé Tanny opustili školy, kostely i vesnice u misií.

Utrácení nabíralo takové obrátky, že správa kondominia začala s represemi. V červnu byly posíleny policejní sbory na Tanně. Vůdci hnutí (proroci) byli pozavíráni.

Začala **válka v Pacifiku** – konečný den se začal blížit a jeden z vůdců hnutí poslal z vězení zprávu, že John Frum je král **Ameriky**.

Hnutí bylo v tuto dobu velmi silné, pokud se v roce 1939 z cca 5700 obyvatel Tanny hlásilo ke křesťanství 4100 lidí (71,3 %), v roce 1941 jich zbývala asi stovka.

Když se lidé dozvěděli, že na Efate jsou Američané a někteří jsou černoši, lidé se k nim hrnuli pracovat. Bylo jim zřejmé, že magie potřebná k získání evropského zboží, kterou dosud Evropané před místními tajili, může být známá i lidem s černou kůží., což jejich hnutí posílilo. Na severu Tanny začali budovat letiště pro letadla od otce Johna, aby měl jak poslat zboží. Kondominium posílalo na Tannu americké důstojníky, aby přesvědčili obyvatelstvo, že jsou s Brity přátelé, ale vždy neúspěšně.

V roce 1947 byl přepaden obchod na Tanně, a muži odstranili všechny barevné viněty zboží s tím, že John toleruje jen bílou a černou, ačkoliv nic neukradli, zavládlo mezi Evropany zděšení a represe nedaly na sebe dlouho čekat. A muži byli uvězněni.

Sčítání v roce 1950 odhalilo 2100 novopohanů (přívrženců Johna Fruma), vedle nich zde žilo 2500 „původních“ pohanů. (Ale mnoho z nich mělo jen „křesťanské“ nálepky, což se projevilo v roce 1957, kdy represe skončily. Odhaduje se, že na ostrově bylo až 40 % obyvatelstva přívrženci hnutí.

Rokem **1957** končí represe proti hnutí Johna Fruma. Vůdci vrátili z exilu na Tannu. 15. února 1957 se shromáždilo cca 2000 přívrženců hnutí, aby přivítali navrátilce (proroky) a vyslyšeli slovo Johna Fruma. Hnutí začalo budovat strukturu – byli jmenováni někteří misionáři, kteří byli „boss blong John“ a kteří reprezentovali hnutí v každé kanoi. Celkem jich bylo ustanoveno 26.

Represi vystřídala naděje na vyčerpání hnutí v součinnosti se zlepšováním sociálních a ekonomických podmínek obyvatelstva, zejména v rovině vzdělání.

**Rituál hnutí** se skládal z ranních a večerních společných modliteb.

Významným dnem se stal 15. 2., který symbolizoval konec represí.

Neboť se již nepamatovalo na průběh tradiční obřadní výměny jídla *nekowiar*, byl obřad znovu „zaveden“ v souvislosti s uctíváním americké vlajky.

Ctí se také pátky (oproti sobotám adventistů a nedělím presbiteránů a katolíků), lidé se shromažďovali ve vesnici **Ipeukel**, která je centrem hnutí, a tančili a zpívali na počest Johna. Těchto pátků se v Ipeukel účastnili stovky lidí, z celého ostrova. Jednalo se o obdobu obřadu **napen-napen**, který je začátkem obřadu *nekowiar*.

Po roce 1957 tak až k tisíci lidí každý pátek zpívalo v Ipeukel. Jejich počet klesal a na konci 70. let se ustálil asi na počtu 200 účastníků.

Z důvodu špatné dostupnosti vesnice Ipeukel přívrženci Johna Fruma ze západním pobřeží založili v 70. letech vlastní centrum ve vesnici **Imanaka**, kde se každou sobotu konal stejný obřad.

Okolo roku 1980 mělo hnutí 3000–3500 členů.

### **Prince Philip Movement**

-aktivní cargo kult. Na některých místech na jihu Tanny je princ Filip (manžel britské královny) považován za bratra Johna Fruma. K posílení hnutí došlo zejména v roce 1974, kdy královský pár navštívil Nové Hebridy.

**Cargo kulty se objevovaly také na jiných místech. Na západním Ambae** věřilo mnoho lidí v nadpřirozený svět, který byl plný vytouženého zboží. Muži chodící po buši slyšeli zvuky, jak se vyráběla letadla, jeepy a zbraně v podzemních továrnách blízko místního vulkánu. Několik proroků hovořilo o blízkém příchodu zboží. Ale chyby a neposlušnost rozzuřila duchy, a tak se zboží neobjevilo. Lidé věřili, že by se zboží mohlo objevit, pokud by přišel pravý mesiáš, ale nestalo se tak.

### **Malekula**

V roce 1939 **Malnatco** (Malakulan Native Company) začala produkovat kofein a výtěžky investovala do komunitních projektů. Bylo založeno mnoho plantáží, ale aktivita ustala, když mnoho mužů odešlo pracovat na americké základny na Santo.

S koncem války byla aktivita obnovena, ale spoustu mužů hovořilo o tom, že bude přineseno mnoho amerického zboží. Začali stavět silnice, muži se učili řídit auta a bylo vyznačeno letiště pro očekávaná letadla. Bývalí členové NH Defence Force se chovali jako vojáci a dohlíželi na přípravné práce. Společnost se rozšířila také na Ambrym a Pentecost, kde se stavěli také cesty k dopravě zboží. Když zboží nepřicházelo, lidé se začali vracet k pěstování kopry.

### **SANTO – Naked Cult a Tsek**

V roce 1946 Tsek, muž ze Santa, prohlásil, že obrovská depopulace ostrova je způsobena spory. Aby spory o majetek, manželství atd. přestaly, všichni by museli odložit šaty, zničit věci, zabít dobytek a odložit své tabu. Po té by všichni hovořili novým společným jazykem „Maman“ a měli by všichni navzájem sex, a to veřejně. Tato „Amerika“ měla přijít brzy. Všichni měli být bohatí a nesmrtelní. **"Naked Cult"** se velmi rychle rozšířil po ostrově. Byla vybudována cesta do vesnice Tasmalum (jižní Santo), kudy mělo proudit očekávané zboží a byly postaveny doky. Misionáři byli zděšeni a nutili správu kondominia zasáhnout. Hnutí však samo zaniklo po šesti letech existence záhy po smrti Tsekse.

## **ETNOGRAFICKÉ VÝZKUMY**

### **William Henry Robert Rivers (1864–1922)**

účastnil se cambridžské expedice do **Torresovy úžiny** (1898–1899), kterou inicioval **Alfred Cort Haddon** (1855–1940)

### **1907–1908 cesty po Melanésii:**

*The History of Melanesian Society I–II.* Cambridge 1914.

Difuzionistický výklad dějin společnosti Melanésie, který stál na důrazu na kulturních kontaktech a migracích.

V roce 1914 podnikl druhou cestu do Melanésie.

### **John Layard (1891–1974)**

studoval Cambridge a v roce 1914 se připojil k cestě W. H. R. Riversa na Nové Hebridy. Byli doprovázeni A. C. Haddon-em a Riversovými studenty A. R. Radcliffe-Brown-em a Bronislawem Malinowskim.

S Riversem projížděli NH, kde se Layard rozhodl zůstat.

1914–1915 studoval intenzivně kultury ostrovů Wala, Atchin, Rano. Také absolvoval týdenní cestu na South-West Bay, s níž seznámil odbornou veřejnost.

Vytěžil množství materiálu, ale psychické problémy mu znemožnili výsledky publikovat.

*Atchin twenty yaers ago*. The Geographical Journal 88, 1936, s. 342–351.

V roce 1942 publikoval práci, v níž zpracoval dřívější terénní výzkum:

*Stone Men Of Malekula: Vao*. London 1942.

### **Felix Speiser (1880–1949)**

původním vzděláním přírodovědec, v roce 1907 a 1908 prodělal studia v Etnografickém museu v Berlíně. Zde byl obrácen jeho zájem na NH, kde strávil více jak dva roky cestováním a sbíráním dat (od května 1910 do června 1912). Tuto cestu doplnil studiem písemných a hmotných pramenů.

Z této cesty vydal cestopis: *Two Years with the Natives in the Western Pacific*. 1913.

V roce 1923 vydal materiálově bohatou práci *Ethnographische Materialien aus den Neuen Hebriden und den Banks-Inseln*. Berlin 1923.

která byla později reložena do angličtiny

**Ethnology of Vanuatu. An early twentieth century study**. Bathurst, Australia : Crawford House Press, 1991; Honolulu 1996.

### **Bernard Deacon (1903–1927)**

studoval na Cambridge. Na návrh A. C. Haddon-a odjel zkoumat kultury na Malekulu, kde přežívala bohatá tradiční kultura, která zůstávala neznámá. Výzkumy zde dělal již John Layard, ale ten nebyl schopen nic z výzkumů publikovat (malé ostrovy u Malekuly). Také konkretizace na South-West Bay přišla od Haddon-a (znalost od Layarda).

V lednu 1926 připlul do South-West Bay, kde žili jen dva běloši anglický misionář a francouzský obchodník. Nezůstával jen zde, navštívil i jiné části ostrova. Během ledna a února 1927 pobýval 6 týdnů na Ambrymu, kde zachytil sňateční regulaci

*The regulation of Marriage in Ambrym*. The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland 57, 1927, s. 325–342.

Jeho dobré výzkumné výsledky, o nichž informoval z NH vedly k tomu, že mu bylo nabídnuto místo na univerzitě v Sydney. V březnu však 1927 zemřel na Malekule na malárii.

Jeho terénní zápisy zeditovala **Camilla H. Wedgwood**-ová (1901–1955) a vyšly pod názvem:

*Makekula. A Vanishing People in the New Hebrides*. London 1934.

Wedgwoodová vydala také další jeho etnografické poznámky z NH:

*Notes on Some Islands of the New Hebrides*. The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland 59, 1929, s. 461–515.

## POJMY

### **Vanuatu Cultural Centre (New Hebrides Cultural Centre \*1957)**

činnost zintenzivnilo po nezávislosti a v 90. letech – zejména bylo tvůrcem Vanuatu Cultural Research Policy (VCRP) z roku 1992. V ní se klade důraz na spolupráci místních a zahraničních výzkumníků, zdůrazňuje se že kastom patří Ni-Vanuatu (obyvatelům Vanuatu), což musí být respektováno zahraničními výzkumníky.

VCC koordinuje výzkumy, má k dispozici síť terénních dobrovolníků.

Jednotlivé výzkumy na Vanuatu schvaluje Vanuatu Cultural Council skrze Vanuatu Cultural Centre

**Kastom** (termín z bislamy) – odkazuje k původním kulturám Vanuatu a je velmi živý dodnes. Jeho obsah je širší než „zvyky“ a v podstatě popisuje, resp. shoduje se s termínem „kultura“, resp. „původní kultura“. Tento termín ale nezahrnuje jen všechny tradiční kultury Vanuatu, ale také nové kulturní formy, které vycházejí z tradičních.